

H O N I S M E R E T.

I. Folyók.

(Folytatás.)

5. Vág. Ámbár honunk czimerében nem ezen folyó, hanem a' Dráva foglal helyet, 's e' szerint elsőbbséggel bír, de ha a' hasznót tekintjük, melyet egyik vagy másik folyó hoz, a' Vág folyót elibe kell tennünk a' Drávnak. Ha e' két folyó egyenlően szabályozva volna, a' Dráva tagadhatlanul több hasznót okozhatna; de vegyük csak úgy mint van. A' Vág Liptómegyében ered két patakbul vagy forrásbul, mielőtt a' két patak egyesülne, egyik fehér másik fekete Vágnak neveztetik. Amaz Hovald hegy alatt az említett megyének éjszaki? emez pedig délkeleti szélén Vapenicza nevű hegység alatt ered, 's a' kettő Hradektül kis távolságra egyesül. Több kisebb nagyobb patakot magába fölvevén Rózsahegy (Rosenberg) 's a' róla nevezett Vágbesztercze mellett folyván, néhány apróbb szigetet képezve, főkép, Trenchin és bora savanyúsága miatt híressé lett Beczko mellett, Guta helységnél a' Dunának azon ágával, mely a' Csalóközt képezi, összefoly, 's Komáromnál a' Dunába ömlik az ismert Vágduna név alatt.

Honunknak éjszaki részét fenyves hegyek borítják; itt teremnek azon szép fenyők 's készül azon temérdek deszka, sindely 'stb. mit Budapestten lerakva látunk, 's mit az országnak különböző részeire főkép az erdőtlen síkságra széthordanak, 's mind ezen fanemű a' Vág folyón jó le hozzánk. Beh jól rendelte a' természet, hogy ezen folyó éppen onnét jó, 's hogy általa e' nagy szükségét az épületfa nélkül szűkölködők pótolhatják.

6. Dráva. Ez Tirolybul foly be hozzánk. Hol hazánk szélét éri, tudnillik Varsadtul néhány mértföldnyire nyugotra, mostani állapotában éppen nem alkalmas hajókázásra, hanem valamivel belebb Légrádnál, más folyó segedelmével; de itt is csak úgy ha rendbeszedetik; mert mindeddig szinte semmi hasznót nem hajtvá a' mellette fekvő vidékeknek, folyt a' Dunába Eszékhez vagy négy mértföldnyire. A' gabona mely e' folyón a' Dunáról szállítatik Eszékig, alig érdemli meg a' kereskedési nevet, pedig ha a' körülmények kedveznének, milly szép kereskedési út lehetne ez, a' terméketlen hegyes Stiriába ki! —

7. Maros. A' székelyföldön gyergyószéki hegyekbül ered, és sok kanyarodás után, Regen 's Marosvásárhely mellett az e' folyónak még eddig hasznát venni nem tudó hazának egyik legszebb völgyén folydogál végig. Károlyfehérvár mellett több más folyóval egyesülvén — melyekről alább leszen szó — Déva, Dobra, Radna 's Arad mellett elhaladva, Szegednél a' Tiszába ömlik. Az erdélyi folyók közt ez legjelesebb, nem csak az okozza haszonnal fogva, hanem nagyságára nézve is. A' só ezen szállítatik le az aknákbul, mellynek nagy része egész Szegedig jó, a' mi tudnillik Erdélyben mint fölösleges el nem kel. Ugyan ezen folyón eresztik le a' talpakat is; egyéb kereskedés azonban rajta nem üzetik.

8. Szamos. Az előbbivel Erdélynek két főbb folyója; ez éppen olly gyönyörű völgyön foly végig mint a' Maros. Az egész Szamos két kisebb folyóbul támad, mellyek-

nek egyike nagy másika kis Szamosnak nevezetik. A' kis Szamos két forrásból ered; egyik Biharmegyének hegyeiből, mely h év Szamos nevet visel, a' másik Kolozsmegyében fakad, 's hideg Szamos név alatt isméretes, Gyalunál mind a' kettő egyesül 's Kolozsvár alatt és Szamosujvár mellett foly el, 's úgy tetszik hogy ez nagyobb, mégis ez nevezetik kicsinynek. A' nagy Szamos Besztercevidéknek Mármarosra határos hegyei közt több apró patakokból támad, 's Décsnél a' másikkal egyesül; igen vizsáz kanyarodása után Szathmár-Némethi közt foly el; végre Vásáros-Naményhöz közel a' Tiszával egyesül.

Nem ismerek honunkban olly dicső vidéket mint a' millyenek e' két folyónak, tudnillik Maros és Szamos, mellékei. Olly szép völgyek ezek, mellyekhez hasonlók, nem tudom vannak e még más országokban. Kereskedés nincs e' két folyón mint főlebb mondám, 's némellyek azt fogják az olvasók közül mondani, hogy nem is leszen soha: mert mi oktalanság volna véleményük szerint a' kereskedést e' messze keringő folyókon folytatni, vagy akarám mondani, előbb kezdeni, midőn sokkal rövidebb úton történhetik az; ha tudnillik egyenes vonalban készítetik vasut — majd?! — egyik városból másikba 's végre a' fővárosba Budapestre.

A' Szamos partján gyakran sétálva beh sokszor gondolám, milly szép volna Kolozsváron gőzhajóra ülni 's Budapestre szállani le. Ha csupán a' hasznót tekintjük ugy esztelenség volna, innét Budapestről Kolozsvárra hajón akarni menni, midőn szekéren — ha néha tengelyig gázolnók is a' sarat mint p. o. Szolnok és Karczag körül — egy negyed résznyi idő alatt oda lehetne érni 's viszont; de gyakran pénzesebbeink nem annyira a' hasznót mint a' gyönyörködtetést kedvelik, mi lehetne pedig gyönyörködtetőbb mint ez említett folyókon hajózni? De hiszen az izlés különböző, arról nem tehetni. Ha vagyosaink külföldi nagy városokban több gyönyört lennek, 's pénzüket ott költik, ki veheti rossz néven? nem áll e nekik szabadságukban ott időzni hol nekik jobban tetszik; 's ki az oka, hogy ez említett folyókon hajózva, ezek mellékein elnyuló völgyek szépségeiben gyönyörködni nem képesek. Azon gyönyört, melly itt támad az ember keblében, a' természet csak némelly kiválasztottai számára tartotta fen.

De tekintsük meg közelebbről a' dolgot, nem háromolnék e' kimondhatlan gyönyör mellett haszon is, ha e' folyók hajókázhatókká szabályoztatnának? Tegyük hogy Kolozsvárról Budapestre vasut van, melly utat egy nap alatt igen kényelmesen megtehetni gőzkocsin, 's tegyük ezt is, hogy a' Szamos Kolozsvártul kezdve szabályozva van 's gőzhajók járnak rajta; és ha a' gőzhajó legsebesebben menne is 10—12 napnál előbb alig érkezhetnék ide hozzánk, holott a' gőzkocsi egy nap; de gondoljuk meg, hogy nem csupán a' főváros teszi ám az országot; nem csak egyforma kapcsok vannak, tudnillik mellyek minden várost a' fővároshoz kapcsolnak, hanem vannak ollyak is, mellyek egyik várost a' másikkal kötik; 's így tekintve a' dolgokat, a' szamosi és marosi hajókázás mind azon helységeknek, mellyek most partain csak mind kised faluk vagy városkák léteznek, de idővel nagyokká nevednek, összekötő kapcsa lenne 's temérdek hasznót okozhatna.

Ha körülményeinket 's a' fő dolgot szegénységünket tekintjük, ez nem egy hamar fog létesülni, de addig lehetne e' folyóinknak hasznokat venni; azt tudnillik hogy a' partaikon létező rétek öntözésére fordítatnának. Milly csekély észbeli és pénzbeli tehetség kívántatik egy olly zsilipműszer kigondolására, mellynek segedelmével a' vizet felfogva szükség idején e' dicső völgyeket meglocsolni lehetne!!

9. G a r a n. Gömörmegyében a' Király- és Fekete-hegy között ered, 's Breznóbánya, Besztercebánya, Zólyom, és Ujbánya mellett folyván el, Esztergannál a' Dunába vegyül. Milly élénkséget fog még egykor e' holt szabad városokba önteni e' folyó!

10. Morva. Olmücz felől jó Morvaországbul, 's Szakolczátul fogva Dévényig határu szolgál. Ez jókora nagy viz, de belőle nagy haszon aligha háromlandik ránk.

(Folytatása máskor.)

J É G E S Ő H Á R I T Ó K.

A' H a s z n o s M u l t a s á g o k f. 2ik félevei 5ik számában megjelent „Jégesőhárítók“ czimű czikk névtelen közlője azt vitatja, hogy az általa érintett jégeső hárítók ama' tért, mellynek oltalmára azok kitzetnek, tellyesen megőrzik a' jégcsapástól; a' tárgy — ugymond — valóban sokat ígérő és kevés költséggel jár, következőleg méltó figyelmet érdemel. —

Közlő ur alapelve saját nyilatkozása után ez: „az egész adat, (?) ugymond, abban áll, hogy a' felhőkbeni jég-dara alakítása (?) meggátoltassék, ezen czél pedig elérhető, ha olly módot találunk föl, melly által az villanya (Electricitása) legnagyobb részétől megfosztatik; — azon különbség van tehát a' villám- és jég-hárítók között, hogy az előbbennek tulajdonsága a' menykővet elhárítani, az utóbbinak pedig, a' jég-dara, a' jégzivatar alkatasát (ej-ej) vagy leesését a' vetésekre és ültetményekre megakadályozni“ (?)

A' nélkül, hogy mély physikai fejtegetésbe bocsátkoznám, röviden megjegyzem, hogy a' jég a' levegőben nem ugy terem elé, miként egy gyümölcsösben p. o. a' baraczk, melly ugyan azon fa alá hull, mellyen termett. — A' jég-terhes felhő addig kóborol ide 's tova, míg, nem birván terhét, azt elhullasztja, miből az következik, hogy az említett jég-hárítók, ha bár a' jégdara származhatását képesek is meggátolni, — mindazon által elégtelenek a' más tájról elétouló jégzáró lehullását megakadályozni; — mert, — miután ezen jég-hárítók minden erejük ama' réztömben rejtezik, melly bár melly póznára azon ezéllől tüzetik, hogy a' levegő villanyát ritkítsa, — igen természetes dolog, hogy, ha a' kóbor jéges felhőben villany vagyon, a' hárítók, réztőjökkel, — az ércz és villany olly szoros rokonságánál fogva — azt leszíjják; — hogyha pedig villany nincs az említett jég-tömbben, a' réztő azonnal hatásnélküli, 's a' záró természeti sulya következtében alá hull; — mind a' két esetben a' csapás kész, 's az érintett jég-hárítók ezélszerűtlensége tünik elé, mert azon támogatások, hogy a' jég körül-belül a' vidéket rútol elverte, ama' kis foltoeskát pedig, mellyen tán épen jég-hárítók is örködének, elkerülte, nem nyomnak többet a' tapasztalás világában azon jelenetnél, — melly azt tapasztaltatja néha, sőt igen gyakran, velünk, hogy az eső tiz düllő földet kétfélel gyökeresen elmosott, középen pedig 1 vagy 2 düllőn a' port sem áztatta föl. E' féle esetek a' természetben épen nem ritkák, — 's miután minden esőhárítók nélkül történnék meg az illyesek, valyon lehetetlen é ez a' jégnél, — mellynek rendetlen 's darabos járását mindenki ismeri ?

Midőn tehát egyfelől oda nyilatkozom, hogy ezen rézfejes őrpóznák futó jég-omlások elakasztására csupán csak babonás talisman erejűek, nem lehet másfelől Dingleknek amaz észrevételét föl nem hoznom, valyon nem ártalmas e a' növény, de tulajdon életünk-re nézve is, ha az érintett jég-hárítók ércztőjökkel a' levegőt villanyától megfosztják? Hic Rhodus. —

Am közlő ur történeti lehozása iránt is van egy észrevételem, 's ez: hogy sziveskedjék k. ur, — több anonymizáló urakkal együtt, — megnevezni azon kutfőt, mellyből adatait meríti, — ez fölőtte szükséges, midőn kivált valaki, mint most közlő ur, igaztalan adatokkal is elé áll. — Ugyanis közlő ur a' fen leirott jég-hárítók föltalálását Éjzszakamerikanak tulajdonítja, — holott ezen dicsőséget sajátjakint tekinti Le Normand ur, azt híven, hogy az „annuaire Statistique du Depart. du Tarn 11ik eszt. dar. 1802, 6

ajánlotta legelőször a' sokszor érintett jégvárítokat; — a' szorgalmatos Dingler azonban polytechnicus naplója 1823ki folyamatának 10ik köt. 373 lapján megmutatta, hogy már Le Normand ur előtt Németországban kir. tanácsos Froidvaux hasonló javaslatot tett 1801ben „Einladung zu einem Versuche die Electricität von den Wolken abzuleiten“ (8. dr. Bécs 1801. 20 l.) czimű munkáskájában. E'kint tehát Froidvaux és nem Éjszakamerika tette először közzé a' jégvárítók iránti eszmét. Tollard Prof. a' dolgot módosítá, a' mondott czélra 30 lábnyi magosságu póznákát ajánlván, mellyek felső végeiken rézszegekkel el-látvák, buza szalmából font kötéllel tekertessenek körül. Ezen szalma-kötélben villany-vezetőkép egy 10—12 százból össze fonott lenmadzag legyen, 's az így fölkészített póznák tüzessenek mező vagy szőlőbe 850 (mintegy) lábnyira egymástól. —

Ugyan mi okbul cserélte el a' névtelen ur Tollard buza-szalmáját, zabfélével, — de miért ir oly határozatlanul is, hogy t. i. a' póznákra kötendő szalmatekeres gombra fonállal (de minémü!) fogassék körül: holott Tollard név szerint len-madzagot kíván, — a' kendert pedig, mint melly a' légből gyűjtött villanyt nehezebben bocsátja el, — egyenesen kizárja; — azon botlást pedig, hogy közlő ur kívül kötötteti meg a' póznák szalma-tekereseit — minden czél és ok nélkül, — csak ama' szives készségének bocsát-hatni meg, mellynél fogva tapasztalatlan létére is kívánja oktatni embertársait olyan dolgokra, mellyeket maga sem ért; — hanem néha: et voluisse sat est. —

Egyébkint közlő urnak azon szép ígérete, hogy t. i. a' mondott jégesővárítók tellyesen megőrzik jégveréstől azon tért, mellyre tüzetnek, — igaztalan kecsegtetés; mert Rochegud ur bizonyításakint a' jég azóta, hogy az ajánlott várítók béhozattak, táj-alkon igen ritkán fordul meg, egészen azonban még sem őrzé meg a' csapástól földjeiket az új óvszer, — mint azt k. ur minden igazság nélkül olvasóival elhitetni igyekszik. — Ide vágnak a' sorézei iskola több évi azon tapasztalásai is, hogy, mióta jégesővárítókkal élnek, a' jégesapások aránylag mint 1:5 vannak.

Hazánkban a'féle jégvárítók vannak Somogyban m. Festetics Lajos kamarás ur harsági uradalmában, — ezen őr-póznákat láttam én is, de sikerükről csak Csorba gazdasági vezérében letem egy jegyzést, mellyben Cs. ur azt vitatja, hogy azon tájon, hol várítók fölállítvák, a' jég nem okozott kárt, azon öt év alatt, míg ő ott lakott (?) Tsötönyi ur, hirebukott munkájában ágyúlővéseket ajánl a' jégeső elhárítására! én pedig Trautmann 's egyebekkel együtt a' jég kármentő intézete ket ajánlom, mint legbiztosabb óvszert.

PLOETZ.

E L E G Y.

A' tekenős béka honvágya. Tulajdonitsuk ösztönnek, szokottságnak, értelemnek vagy bárminek, annyi bizonyos, hogy az állatoknak is van kisebb nagyobb mértékben honvágya, mint ezt p. o. lovak, ebek, galambok 'stb. igen gyakran bizonyítják. Nevezetes példáját adá e' vágnak egy tekenős béka is, mellyet honukba térő angolok Ascension szigeten, többed-magával hajóra vőnek, 's minthogy csak három lába volt — Nels onnak neveztek. Késedelmes levén a' tengeri ut, elbetegesültek a' tekenős békák; néhány elveszett; a' többit, Nelsonnal együtt, teknőjének alsó felére meleg vassal égetett jel által megbélyegezvé, Angolhon 's Franciaország közt a' csatornába dobták. Ugyan e' rákok közül Nelsont két év mulva ismét az Ascension szigetenél fogták meg, hova, ki tudja milly csudálatosan 's milly rövid idő alatt vezeté ösztöne.